

सिम्ता राजपत्र

सिम्ता गाउँपालिकाद्वारा प्रकाशित

खण्ड: ६

संख्या: ४/४

मिति: २०७९।११।१६

भाग: २

सिम्ता गाउँपालिकाले बनाएको तल लेखिए बमोजिमको कार्यविधि सर्वसाधारणको जानकारीका लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सुस्वास्थ्य नीति, २०७९

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी सिम्ता गाउँपालिकाले स्थानीय सिम्ता मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सुस्वास्थ्य नीति, २०७९ जारी गरेको छ ।

सिम्ता गाउँपालिका

मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सुस्वास्थ्य नीति, २०७९

कार्यपालिकाबाट स्वीकृत मिति: २०७९/११/१६

प्रमाणीकरण मिति: २०७९/११/१६

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ (भाग ३) मौलिक हक र कर्तव्य अन्तरगत धारा १६ मा नागरिकले सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने हक, धारा १७ मा स्वतन्त्रताको हक र धारा १८ मा समानताको हकको व्यवस्था गरेको छ । साथै धारा ३५ नागरिकको स्वास्थ्य सम्बन्धि हक सुनिश्चित गर्न आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने र स्वास्थ्य सेवामा समान पहुँच हुने हकको व्यवस्था गरेको छ । जनस्वास्थ्य सेवा ऐन २०७५ को दफा ३ को उपदफा ४ (ड) मा मानसिक स्वास्थ्य सेवालाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको सूचीमा समावेश गरिएको छ । अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धि ऐन २०७४ को परिच्छेद — ७ मा मनोसामाजिक अपाङ्गता भएका ब्यक्तिहरुको लागि स्वास्थ्य, पुनस्थापना सामाजिक सुरक्षा तथा मनोरन्जनको व्यवस्था गरिएको छ । उक्त ऐनको दफा ३५ र ३६ ले मानसिक वा मनोसामाजिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि थप सेवा सुविधाहरुको समेत सुनिश्चितता गरेको छ । सयुक्त राष्ट्र संघको दिगो विकास लक्ष्य (२०१६—२०३०) मा पनि स्वास्थ्य सम्बन्धि “लक्ष्य ३ सुस्वास्थ्य तथा समृद्ध जीवन” अन्तरगत सबै उमेर समुहका व्यक्तिका लागि स्वस्थ जीवन सुनिश्चित गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्धन गर्न मानसिक स्वास्थ्यलाई पनि प्राथमिकतामा राखी मानसिक स्वास्थ्यको प्रवर्धन गर्ने, नसर्ने रोगवाट हुने मृत्यु एक तिहाईले कम गर्ने र लागु पदार्थ दुब्र्यसनीको रोकथाम, उपचार र पुनस्थापना गर्ने लक्ष्य राखिएको छ । साथै लक्ष्य १० मा असमानता न्यूनीकरण अन्तरगत मुलुक भित्र र मुलुकहरुबीचको असमानता घटाउने लक्ष्य राखिएको छ । नेपाल सयुक्त राष्ट्र संघको सदस्य एवं मानव अधिकार सम्बन्धि अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिहरुको जस्तै अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको अधिकार सम्बन्धि महासन्धी, यातना पिडितहरुको अधिकार सम्बन्धि महासन्धि, बाल अधिकार सम्बन्धि महासन्धी लगायतका महासन्धीको पक्षधर राष्ट्र पनि हो । पक्षधर रही हस्ताक्षर गरेको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिहरुमा उल्लेख भए बमोजिम मानसिक स्वास्थ्यको प्रवर्धन, रोकथाम, उपचार र पुनस्थापनाको अधिकारको सुनिश्चितता गर्नु राज्यको दायित्व हो । सोकालागि २०७७ साल मंसिर १४ गते नेपाल सरकारले राष्ट्रिय मानसिक स्वास्थ्य रणनीति तथा कार्ययोजना ल्याई सकेको सन्दर्भमा सो नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनकालागि सिम्ता गाउँपालिकाको महत्वपूर्ण भुमिका रहेको छ ।

सिम्ता गाउँपालिकाको भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक परिवेशका कारणले यहाँका जनताको जनजीवन कष्टकर रहेको छ । साथै वर्षौं देखि व्याप्त जातिय भेदभाव, छुवाछुत, लैङ्गिक हिंसा, घरेलु हिंसा, बालबिवाह,

बहुबिवाह तथा छाउपडी, लिङ्गका आधारमा गरिने विभेद लगायतका पराम्परागत कुसंस्कार कारणले गर्दा यस गाउँपालिकामा मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक समस्याको उच्च जोखिम रहेको छ । सो अवस्थालाई समुदायमा रहेको गरिबीले झन् बल्झ्याउने गरेको पाइन्छ । यस पालिकामा समुदाय तहमा अझै पनि धेरै महिला स्वयंसेवक, शिक्षक तथा समुदायका मानिसहरूमा मानसिक स्वास्थ्यबारे जानकारी पुऱ्याउन सकिएको छैन । साथै बर्तमान समयमा पनि यस गाउँपालिकामा मानसिक स्वास्थ्यका विषयमा थुप्रै भ्रम, अन्धविश्वास र गलत धारणा व्याप्त नै रहेका छन् । सोका कारणले मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिहरूले लाञ्छना, विभेद, बहिस्करण र सामाजिक मिथ्या कथनको सामना गर्न परिरहेको अवस्था छ । मानसिक रोग निको हुदैन, यो रोग लागेपछि जिन्दगीभर रहिरहन्छ, यस्ता रोग लागेका व्यक्ति आक्रामक हुन्छन्, कुनै किसिमको निर्णय लिन सक्दैनन् र खास दक्षता हुदैन भन्ने अन्धविश्वास समुदायमा यथावत नै छन् । मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्ति र उनीहरूका परिवारका सदस्यहरूप्रति गरिने विभेद कायम नै छन् । जसका कारणले गर्दा अझै पनि धेरै ठाँउमा मानसिक स्वास्थ्य सेवा लिने प्रवृत्तिको विकास कम भएको छ । अधिकांश अवस्थामा मानसिक स्वास्थ्य समस्याको उपचारका लागि धामी झाँक्रीमा भरपर्ने गरेको देखिन्छ जसले मानसिक स्वास्थ्य अवस्थामा सुधार नहुने र विस्तारै दीर्घ तथा कडाखालको मानसिक रोगको रूपमा विकासहुने गरेको देखिन्छ ।

घरपरिवार तथा समाजबाट एकल्याइने डरले समस्या भएपनि खुल्न नसक्ने, धेरैजस्तो अवस्थामा शरीरमा दर्द तथा पीडा भयो भन्ने गरिएको पाइएको छ । यसको उपचारमा पनि समाजमा व्याप्त गलत विश्वासका कारण अधिकांश अवस्थामा धामी झाँक्रीको उपचारमा भरपर्ने गरेको देखिन्छ । यसले समस्या भएको व्यक्तिको मानसिक स्वास्थ्य अवस्थामा सुधार हुनु भन्दापनि विस्तारै दीर्घ तथा कडाखालको मानसिक रोगको रूपमा विकासहुने गरेको देखिन्छ । त्यस्तै लागुऔषध प्रयोग र मादक पदार्थ सेवन पनि ठुलो समस्याका रूपमा विकास हुदै गएको छ ।

विश्व स्वास्थ्य संगठनको अनुसार ५० प्रतिशत मानसिक स्वास्थ्य समस्याको सुरुवात १५वर्षको उमेर अगावै शुरु हुने गर्दछ । यस पाकिकामा पनि बालबालिका तथा किशोकिशारीमा देखिने मानसिक स्वास्थ्य समस्या बढ्दो क्रममा रहेका छन् । मानसिक स्वास्थ्य समस्या वालवालिका तथा किशोकिशारीमा पनि हुन्छ भन्ने जानकारी निककै कम मानिसहरूलाई मात्र भएकाले यस विषयमा कम चासो रहेको देखिन्छ । यसले गर्दा सुरुवाति अवस्थामा नै मानसिक स्वास्थ्य समस्याको पहिचान हुन सकेको छैन । जसले गर्दा यि समस्याको व्यवस्थापनमा थप जोखिम आउने देखिन्छ ।

यस पालिकामा हालको समयमा ४ वटा स्वास्थ्य संस्थाबाट मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सहयोग सेवा प्रदान गर्ने गरिएको छ । स्वास्थ्य संस्थाहरूमा प्रायजसो चिन्ताजन्य समस्या, डिप्रेसन, छारे रोग, तथा मादक पदार्थ दुब्र्यसनी जस्ता मानसिक स्वास्थ्य समस्या लिएर बिरामीहरू उपचारकालागि आउने गरेको देखिन्छ । साथै कडा खालका मानसिक समस्या र आत्महत्याको प्रवृत्ति भएका बिरामीहरूको संख्या पनि बढ्दो क्रममा रहेको छ । तरपनि सो स्वास्थ्य संस्थाहरूमा मानसिक स्वास्थ्यको अत्यावश्यक औषधी तथा मनोपरामर्श सेवाका नियमित उपलब्धता अझै सुनिचित गर्न सकिएको छैन ।

सिम्ता गाउँपालिकाले मानसिक स्वास्थ्य तथा परामर्श केन्द्र नेपाल (सी.एम.सी.नेपाल) र अन्य विभिन्न संस्थासंग मिलेर मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सहयोग सेवालाई सहज र सुलभ बनाउने प्रयास गर्दा पनि अझै धेरै व्यक्तिले मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सहयोग सेवा प्राप्तिमा समस्या भोगी रहेका छन् ।

राष्ट्रिय मानसिक स्वास्थ्य रणनीति तथा कार्ययोजना नेपाल सरकारको मानसिक स्वास्थ्य प्रबर्धन गर्नकालागि सरहानिय प्रयास हो । यद्यपि सिम्ता गाउँपालिमा राष्ट्रिय मानसिक स्वास्थ्य रणनीति तथा कार्ययोजनाको भावी सोचलाई सार्थकता दिनकालागि मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धि सिम्ता गाउँपालिको समस्या, वस्तुस्थिति र स्रोतहरूलाई ध्यान दिन आवश्यक छ । सो कुरालाई ध्यानमा राखेर राष्ट्रिय मानसिक स्वास्थ्य रणनीति २०७७, राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति, जनस्वास्थ्य सेवा ऐन २०७५, कर्णाली प्रदेश स्वास्थ्य नीति, मा आधारित भई यस सिम्ता गाउँपालिकाको मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक निती तयार गरिएको छ ।

निर्देशक सिद्धान्त

अवरोध रहित, समावेसी तथा अधिकारमा आधारित अवधारणालाई मार्गदर्शन मानी यस नीतिमा निम्न सिद्धान्तहरू अवलम्बन गरिने छ ।

क. समानता तथा भेदभाव रहित अधिकारमा आधारित गुणस्तरिय मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा

ख. पहुँचयुक्तता

ग. गरिमा र आत्मसम्मान

घ. मानसिक स्वास्थ्य शिक्षा तथा जनचेतना अभिवृद्धिका लागि बहुक्षेपक्षिय समन्वय

ड. सशक्तिकरण र नागरिक समाज तथा संस्थासित सहकार्य

च. तथ्यमा आधारित मानसिक स्वास्थ्यका अभ्यासहरू

भावी सोच (Vision)

सम्पूर्ण नगरपालिका वासीको पहुँचमा मनोसामाजिक तथा मानसिक स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याएर, खुसि, सुखि र मानसिक तथा मनोसामाजिन रुपमा सुस्वास्थ्य सिम्ता गाउँपालिको निर्माण गर्ने ।

ध्येय (Mission)

उपलब्ध साधन श्रोतको अधिकतम प्रयोग गरी सेवा प्रदायक, सेवाग्राही र अन्य सरोकारवालाहरू बीच निरन्तर समन्वय तथा सहकार्यमा गुणस्तरिय मानसिक स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चतता गर्ने ।

लक्ष्य (Goal)

नागरीकको मौलिक हकका रुपमा संबिधान प्रदत्त स्वास्थ्य सेवा अर्न्तगत मानसिक स्वास्थ्य सेवामा सबैको सहज, सुलभ र समतामुलक पहुँच सुनिश्चित गर्न न्यायसंगत एवं जवाफदेही ढंगले मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक स्वास्थ्य सेवालाई प्राथमिक स्वास्थ्य सेवामा एकिकृत गरी समय सापेक्षित आधारभुत मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा अविच्छिन्न उपलब्ध गराउने ।

उद्देश्यहरू (Objectives)

१. सम्मानजनक तथा सेवाग्राहीमैत्री गुणस्तरिय आधारभुत मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सहयोग सेवाको सबै वर्गमा सरल, सुलभ र सहज पहुँच सुनिश्चितता गरि उपभोगलाई अभिवृद्धि गर्ने ।
२. मानसिक स्वास्थ्य समस्या, आत्महत्या र कमजोर मानसिक स्वास्थ्यका पुर्वावस्थाको रोकथाम तथा मनोसामाजिक सुस्वास्थ्यको प्रबर्द्धन गर्नका लागि आवश्यक सचेतिकरण, चेतनामुलक र स्वास्थ्य जिवनयापन प्रबर्द्धन क्रियाकलापहरू नगरपालिकाका नियमित कृयाकलापमा समावेश गरी लागु गर्ने ।
३. मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सुस्वास्थ्य, आत्महत्या रोकथाम र सो सम्बन्धि सेवालाई प्रबर्द्धन गर्नका लागि सरकारी गैर सरकारी तथा नीजि क्षेत्र बिच प्रभावकारी साझेदारी, समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
४. मानसिक स्वास्थ्य समस्या तथा मनोसामाजिक अपाङ्गता भएमा व्यक्तिको हक अधिकार सुनिश्चित गरि आर्थिक समुन्नता र मानव अधिकारको संरक्षण गर्ने ।
५. तथ्यमा आधारित सेवा उपलब्ध गर्न आवश्यक सुरक्षित एवं गुणस्तरिय अभिलेख तथा तथ्याङ्क संकलन र मूल्याङ्कन गर्ने ।

अवलम्बन गरिने कार्यगत रणनीतिहरू

१. सम्मानजनक तथा सेवाग्राहीमैत्री गुणस्तरिय आधारभुत मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सहयोग सेवाको सबै वर्गमा सरल, सुलभ र सहज पहुँच सुनिश्चित गरि उपभोगलाई अभिवृद्धि गर्ने ।

१.१ संघीय सरकार अर्न्तगत स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय मातहतको राष्ट्रिय स्वास्थ्य तालिम केन्द्रबाट स्वीकृत एम.एच.ग्याप १mजन्व्ए०, मनोसामाजिक सहयोग र मनोसामाजिक परामर्श तालिम दिएर स्वास्थ्यकर्मीहरूको मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सहयोग सेवा दिने क्षमता अभिवृद्धि गरी गाउँपालिकाको सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आधारभूत मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवाको विस्तार गरिनेछ ।

१.२ संघ तथा प्रदेश मातहतका अस्पताल र मेडिकल कलेजसँग समन्वय गरी मनोचिकित्सक र मनोविद्हरूमाफतबाट तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मी को सुपेरिवेक्षणको व्यवस्था मिलाईने छ ।

१.३ मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा समुदाय स्तरमा सहज उपलब्धताका लागि स्वास्थ्य सामग्रीका साथै आवश्यक औषधीको सहज व्यवस्थापन गरिनेछ ।

१.४ मानसिक स्वास्थ्य समस्याको व्यवस्थापन तथा पुर्नस्थापन गर्न विशिष्टकृत तथा विशेषज्ञ सेवाको आवश्यकतालाई ध्यानमा राखेर जिल्ला तथा प्रदेश अस्पताल र अन्य निकायहरूसंगको समन्वयमा प्रेषण प्रणालीको विकास गरिनेछ ।

१.५ मानसिक स्वास्थ्य समस्याको रोकथाम, प्रवर्धन, उपचार र पुर्नस्थापनाकालागि उपलब्ध श्रोत साधनका आधारमा आवश्यक बजेट विनियोजन गरिनेछ । मानसिक रोगको उपचारलाई स्वास्थ्य विमामा समावेस गरि सहज उपचारको व्यवस्था गरिने छ ।

१.६ मानसिक स्वास्थ्यको प्रवर्धन, मानसिक स्वास्थ्य समस्याको रोकथाम र स्वास्थ्य निकायहरूमा प्रेषण (Referral) बढाउनका लागि महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरूलाई मानसिक समस्या पहिचान र रिफरको तालिम दिने तथा समुदायस्तरमा सामुदायीक मनोसामाजिक कार्यकर्ताको विकास गरी परिचालन गरिनेछ ।

१.७ महामारी र विपद्का कारणले उत्पन्न हुन सक्ने मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक समस्यालाई तत्काल सम्बोधन गर्नको लागि स्थानीय विपद् न्युनीकरण तथा प्रतिकार्यका कार्यक्रम र योजनाहरूमा मनोवैज्ञानिक प्राथमिक सहयोग तालिम जस्ता मानसिक स्वास्थ्य र मनोसामाजिक सुस्वास्थ्य सम्बन्धि कार्यक्रम र योजना समेटिनेछन् । प्रदानगरि आवश्यकता अनुसार परिचान गरिने छ ।

१.८ मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा अन्तरगत लागु औषध र मादक पदार्थ दुव्यसनको उपचार र पुर्नस्थापना सेवालालाई समेटेर सो सेवालालाई सम्पूर्ण प्राथमिका स्वास्थ्य संस्थाबाट उपलब्ध गराईने छ ।

१.९ मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्थाहरूमा पहुँचयूक्त पुर्वाधार निर्माण गरिनेछ ।

१.१० मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवालालाई अधिकारमुखी, सम्मानजनक तथा सेवाग्राहीमैत्री बनाउनकालागि पहल गरिनेछ ।

२. मानसिक स्वास्थ्य समस्या र कमजोर मानसिक स्वास्थ्यका पुर्वावस्थाको रोकथाम तथा मनोसामाजिक सुस्वास्थ्यको प्रबर्धन गर्नका लागि आवश्यक सचेतिकरण, चेतनामुलक र स्वास्थ्य जिवनयापन प्रवर्द्धन क्रियाकलापहरु नगरपालिकाका नियमित कृयाकलापमा समावेश गरी लागु गर्ने ।

२.१ गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखाले शिक्षा तथा महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक सुरक्षा शाखासँगको समन्वय र सहयोगमा मानसिक स्वास्थ्य, आत्महत्या रोकथाम, मातृ मानसिक स्वास्थ्य, बालबालिका तथा किशोर किशोरी मानसिक स्वास्थ्य, गर्भावस्था र सुत्केरी अवस्थाको मानसिक स्वास्थ्य, प्रभावकारी अभिभावकत्व, लागु औषध र मादक पदार्थ दुब्र्यसन न्युनीकरण आदि विषयमा जन चेतनामुलक सामाग्रीहरु विकास गरी विभिन्न आमा समूह, जनप्रतिनिधी, संचारकर्मी, धामीझाक्रि, शिक्षक, आदि वर्गमा पुग्ने गरि सचेतिकरण र जनचेतनाका कार्यक्रमलाई अगाडि बढाइने छन् ।

२.२ मानसिक स्वास्थ्य समस्या र उपचारका बारेमा सुमदायमा रहेको अन्धविश्वास, भ्रम तथा मित्थ्या कथन हटाउनकालागि जन चेतनामुलक सामाग्रीहरु विकास गरी सचेतिकरण र जनचेतनाका कार्यक्रमलाई अगाडि बढाइने छन् ।

२.३ बालबालिकाको विकासक्रम, बाल मनोविज्ञान र बालबालिकामा हुने भावनात्मक तथा व्यवहारिक समस्याको पहिचान र त्यसको प्रारम्भिक व्यवस्थापन गर्नकालागि शिक्षकहरुलाई आवश्यक तालिम प्रदान गरि विद्यालय मानसिक स्वास्थ्य कार्यक्रम गरिनेछ ।

२.४ मानसिक स्वास्थ्यमा जनचेतना बढाउन संघीय तथा प्रदेश सरकारसँग सहकार्य गरी विभिन्न दिवसहरु (विश्व मानसिक स्वास्थ्य दिवस, विश्व आत्महत्या रोकथान दिवस, विसर्ने रोग रोकथाम दिवस) समुदायतहमा कार्यक्रम गरी मनाइने व्यवस्था गरिने छ ।

२.५ जनस्वास्थ्य, शिक्षा, महिला बालबालिका तथा सामाजिक सुरक्षा लगायतका नियमित कार्यक्रम जस्तै सुरक्षित मातृत्व, प्रजनन स्वास्थ्य, बालस्वास्थ्य, विद्यालय स्वास्थ्य, लैङ्गिक हिंसा रोकथाम, लागु औषध र मादक पदार्थ दुब्र्यसन न्युनीकरण, किशोरकिशोरी शिक्षा, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका लक्षित र अन्य समुदायमा आधारित सचेतनामुलक कार्यक्रम आदिमा मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सुस्वास्थ्य लाई एकीकृत गर्दै लगिनेछ ।

२.६ मानसिक स्वास्थ्य सेवालाई विचमानै छाड्ने प्रवृत्ति कम गरि सेवाको निरन्तरता सुनिश्चित गर्नकालागि पारिवारिन भेटघाट तथा मनो शिक्षाका कार्यक्रम लागू गरिनेछन् ।

३. मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सुस्वास्थ्य, आत्महत्या रोकथाम र सो सम्बन्धि सेवालाई प्रवर्द्धन गर्नका लागि सरकारी गैर सरकारी तथा नीजि क्षेत्र बिच प्रभावकारी साझेदारी, समन्वय र सहकार्य गर्ने ।

३.१ गुणस्तरीय सेवाको पहुँच वृद्धि गर्न पालिकामा रहेका नीजि, गैरसरकारी संस्था तथा सरोकारवाला निकायसंग आवश्यक साझेदारी, समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।

३.२ विशेषज्ञ तथा विशिष्टीकृत मानसिक स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नका संघिय, प्रादेशिक सरकार लगायत अन्य संबन्धित निकायहरूसंग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।

३.३ मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धि औषधीको सहज र प्रयाप्त व्यवस्थापनकालागि स्वास्थ्य शाखाको पहलमा संघिय, प्रादेशिक सरकार लगायत अन्य संबन्धित निकायहरूसंग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।

३.४ संघिय, प्रादेशिक सरकार लगायत अन्य संबन्धित निकायहरूसंग समन्वय र सहकार्य गरि आत्महत्या रोकथामका कार्यक्रमलाई प्राथमिकतामा राखी लागु गरिनेछन् ।

४. मानसिक स्वास्थ्य समस्या तथा मनोसामाजिक अपाङ्गता भएमा व्यक्तिको हक अधिकार सुनिश्चित गरि आर्थिक समुन्नता र मानव अधिकारको संरक्षण गर्ने ।

४.१ मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिको उपचार, हेरचाह र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चिताको लागि मानसिक स्वास्थ्य स्वावलम्बन समूह गठन तथा क्षमता अभिवृद्धि सहजिकरण गरिनेछ ।

४.२ मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्ति र उनका परिवारको आर्थिक समुन्नताकालागि उद्यम विकास शाखासंग समन्वय गरी आयआर्जन तथा जिविकोपार्जन कार्यक्रममा संलग्न गराईनुका सार्थ रोजगारका अवसर श्रृजना गरिनेछन् ।

४.३ मानसिक वा मनोसामाजिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रममा आबद्ध गराउँदै औषधीको निरन्तर उपलब्धताको सुनिश्चिता गरिनेछ ।

४.४ मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिहरू प्रति हुने हिंसा कम गर्न र त्यस्ता व्यक्तिहरूको हेरचाह, सुरक्षा, उनीहरू प्रति गरिने व्यवहारमा सुधार ल्याउनको लागि यस नगरपालिकामा रहेका सुरक्षा निकाय, बालगृह, जेष्ठ नागरिक आवास गृह, पुनस्थापना केन्द्र तथा सुरक्षित आवास गृह, तथा समुदायका अभिमुखीकरण तथा चेतनामुलम कार्यक्रम गरिनेछन् ।

४.५ अपाङ्गताको वर्गीकरणमा पर्ने मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिहरू अपाङ्गता परिचय पत्र तथा अन्य सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा जोड्न सहजिकरण गरिने छ ।

४.६ मानसिक स्वास्थ्य समस्या भई पुनस्थापना सेवा आवश्यक भएका व्यक्तिलाइ परिवार र समुदायमा पुनस्थापना व्यवस्थापनाका व्यवस्थापना गर्ने । पुनस्थापनाकालागि विशिष्टीकृत तथा विशेषज्ञ सेवाको आवश्यकता भएमा प्रदेश अस्पताल र अन्य निकायहरूसंगको समन्वय गरि प्रेषण गरिनेछ ।

५. तथ्यमा आधारित सेवा उपलब्ध गर्न आवश्यक सुरक्षित एवं गुणस्तरिय अभिलेख तथा तथ्याङ्क संकलन र मूल्याङ्कन गर्ने ।

५.१ विद्यमान स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचनाहरू समावेश गरी समबन्धित निकायहरूमा नियमित पठाइने व्यवस्था गरिनेछ ।

५.२ नगरपालिकाको स्वास्थ्य शाखा र प्रहरी प्रशासनको सहकार्यमा आत्महत्याका घटना र प्रयास सम्बन्धीका तथ्यांकलाई व्यवस्थित गरिनेछन् ।

५.३ मानसिक स्वास्थ्य संग संबन्धित विषयमा अध्ययन तथा अनुशन्धानलाई प्रबर्द्धन गरी उपलब्ध तथ्यमा आधारित योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा र परिमार्जन गरिनेछन् ।

५.४ मानसिक स्वास्थ्य सेवाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका निम्ती निरन्तर अनुगमन, अनुशिक्षण तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ ।

संस्थागत व्यवस्था

यस नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहद्वारा स्रोत तथा अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको निर्माण गरिनेछ । साथै मानसिक समस्या भएका व्यक्तिहरूको उपचारको विशेष व्यवस्था गर्न स्थानीय तहमा मानसिक स्वास्थ्य सेवा एकाई स्थापना एवं सञ्चालन गरिनेछ । मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिलाई उपचारमा सहजताकालागि गाँउपालिकाले सञ्चालन गरेको स्वास्थ्य विमा कार्यक्रममा समावेश गरिने छ । स्वास्थ्य संस्थाहरूमा मानसिक एवं मनोसामाजिक समस्या भएका व्यक्तिलाई गुणस्तरीय सेवा सुनिश्चित गर्न स्वास्थ्य शाखा प्रमुख, मानसिक-मनोसामाजिक कार्यक्रम सम्पर्क व्यक्ति र यस क्षेत्रमा कार्य गरिरहेका स्थानीय गै.स.स. मध्येबाट एक र सेवाग्राहीमध्येबाट एक जना प्रतिनिधि रहने अनुगमन संयन्त्र निर्माण गरिनेछ । यस मानसिक स्वास्थ्य नीतिका आधारमा गाउँपालिकाले कार्ययोजना तय गरी तुरुन्त कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

वित्तीय स्रोत

स्थानीय सरकारको स्रोत, संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त स्रोतहरू, संघ संस्थाबाट प्राप्त स्रोत तथा निजी क्षेत्रको सहयोग समग्रमा यस मानसिक स्वास्थ्य नीति कार्यान्वयनका स्रोत हुनेछन् । मानसिक स्वास्थ्य सेवाकालागि अन्य स्वास्थ्य सेवा सरह रोगको भारका आधारमा समानुपातिक रुपमा बजेटको व्यवस्था गरिदै लगिनेछ । समुदायलाई पनि मानसिक स्वास्थ्यमा लगानी गर्नकालागि प्रेरित गरिने छ ।

अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सहयोग सेवाको गुणस्तर, मानसिक स्वास्थ्योपचारको ढाँचा, सेवाको प्रकृया, प्रभाव, उपलब्धी र परिणामको आधारमा अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्न स्थानीय तहमा एउटा प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्यांकनको संयन्त्र बनाइनेछ । यसका लागि उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ढाँचाको विकास गरिने छ ।

स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट प्रदान गरिने मानसिक तथा मनोसामाजिक सेवा तथा सो सम्बन्धि अन्य समुदायमा गरिने अन्य कार्यक्रमको आवश्यक अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्नकालागि गाउँपालिका अध्यक्षको नेतृत्वमा र गाउँपालिका उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, स्वास्थ्य शाखा प्रमुख, मानसिक-मनोसामाजिक कार्यक्रम सम्पर्क व्यक्ति र यस क्षेत्रमा कार्य गरिरहेका स्थानीय गै.स.स. मध्येबाट एक र सेवाग्राहीमध्येबाट एक जना प्रतिनिधि रहने परियोजना सल्लाहकार समिती निर्माण गरि गरिनेछ । साथै विद्यमान प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा प्रणालीबाट प्रदान गरिने मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवाको सूचनालाई स्वास्थ्य व्यस्थापन सूचना प्रणालीमा समावेश भएको निश्चित गरिने छ ।

जोखिम

- i. मानसिक स्वास्थ्य क्षेत्रमा समष्टिगतरूपमा स्रोत परिचालन रणनीतिको अभावमा स्रोत व्यवस्थापन तथा परिचालनमा कठिनाई हुनसक्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।
- ii. तालिम प्राप्त जनशक्तिको अभाव तथा तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीको सरुवाले गर्दा मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक उपचार र परामर्श सेवाको निरन्तरतामा चुनौती हुन सक्दछ ।
- iii. मानसिक रोगको उपचारमा प्रयोग हुने औषधिको स्वास्थ्य संस्थामा निशुल्करूपमा निरन्तर उपलब्धताको संयन्त्र प्रभावकारी नहुँदा सेवाको निरन्तरता तथा प्रभावकारीतामा चुनौती आउन सक्दछ ।
- iv. मुलुक सङ्घीय संरचनामा परिणत हुँदा कार्यान्वयन गरिने स्वास्थ्य कार्यक्रमहरू केन्द्र र सङ्घको दायित्वभित्र पर्ने गरी छुट्टयाई मानसिक स्वास्थ्य नीतिको पुनर्समायोजन नहुँदा चुनौती हुन सक्दछ ।
- v. यस नीतिलाई कार्यान्वयन गर्नको लागि संघ तथा प्रदेशमा जस्तै स्थानीय तहमा पनि मानसिक स्वास्थ्यको छुट्टै सक्रिय संयन्त्र स्थापना नभएको हुँदा मानसिक स्वास्थ्यका कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन हुन चुनौती आउन सक्दछ ।

आज्ञाले,

ओम प्रकाश देबकोटा

प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत